

Lausunto

31.01.2025

Asia: VN/32825/2024

Hallituksen esitys eduskunnalle opetus- ja kulttuuriministeriön hallinnonalan virastouudistusta koskevaksi lainsäädännöksi

Lausunnonantajan lausunto

Voitte kirjoittaa lausuntonne alla olevaan tekstikenttään

Arkistoyhdistys – Arkivföreningen kiittää mahdollisuudesta antaa lausunto hallituksen esityksestä eduskunnalle opetus- ja kulttuuriministeriön hallinnonalan virastouudistusta koskevaksi lainsäädännöksi (VN/32825/2024).

Arkistoyhdistys haluaa ensinnäkin kiinnittää huomiota ehdotetun ”Kulttuuriperintöviraston” nimeen, joka on mielestämme epäonnistunut ja harhaanjohtava. Kulttuuriperintövirasto tulisi muodostumaan nykyisestä Museovirastosta ja Suomenlinnan hoitokunnasta. Pidämme erittäin huolestuttavana sitä, että kansallisen kulttuuriomaisuuden kartuttaminen ja säilyttäminen määritellään vain museotoimintaan kuuluvaksi. Kuitenkin museoiden lisäksi kulttuuriperintöä tallennetaan ja säilytetään maamme monissa kirjastoissa ja arkistoissa, kuten Kansalliskirjastossa, Audiovisuaalisessa instituutissa, Kansallisarkistossa sekä lukuisissa yksityisarkistoissa. Arkistoyhdistys esittää tulevan viraston nimeksi ”Museovirastoa”, joka on vakiintunut, kansalaisten tuntema ja viraston tehtäväkenttää kuvaava nimi ja jota myös lainvalmistelun nimistöselvityksessä ehdotettiin.

Kansallisarkistoon ehdotetaan liitettävän Varastokirjasto ja Saavutettavuuskirjasto Celia. Arkistoyhdistys ei näe yhdistämiselle toiminnallisia perusteita, sillä näiden kolmen organisaation asiakaskunnat poikkeavat merkittävästi toisistaan ja siten asiakkaille suunnatut palvelut ja aineistot ovat täysin erilaisia. Tämän vuoksi synergiaetuja asiakaspalvelusta ei tule syntyään eikä tavoiteltuja päällekkäisyyksin karsintaa näiden virastojen osalta ole saavutettavissa. Kansallisarkisto palvelee tutkijoita, kun taas Varastokirjasto palvelee muita kirjastoja. Celian asiakaskuntana ovat puolestaan yksityiset ihmiset, jotka eri syistä tarvitsevat apu kirjojen ja kirjallisen materiaalin lukemiseen ja käsittelyyn esimerkkinä näkörajoitteiset ja lukihäiriöiset. Arkistoyhdistys tukeekin saavutettavuuskirjasto Celian esitystä siitä, että sen asema itsenäisenä toimintayksikkönä tulisi lisätä lakiin. Vammaisten ja eri tavoin oppimisvaikeuksien kamppailevien oikeudet kulttuuriin ja opiskeluun on lainsäädännössä turvattava. Celian apu sekä kulttuurin että koulutusmateriaalien

saavutettavuuden edistäjänä myös erilaisista lukuvaikeuksista kärsivien osalta on myös tulevan työvoimatarpeen kannalta tärkeää.

Lakiehdotuksessa esitetään myös joitakin Kansallisarkiston nykyisten tehtävien karsimista. Maassamme toimii kattava ja ammattitaitoinen yksityisarkistojen verkosto. Kansallisarkistolla on ollut tärkeä rooli yksityisarkistotoiminnan koordinoijana ja kansallisen yksityisarkistoaineistojen hankintapolitiikan vetäjänä. Koordinoinnista on omalta osaltaan vastannut myös Kansallisarkiston yhteydessä toiminut Yksityisarkistojen neuvottelukunta, jota nyt ehdotetaan lakkautettavaksi. Samalla Kansallisarkiston lakisääteistä tehtävää yksityisarkistotoiminnan koordinoijana tuldtaiiin vähentämään. Tilanne on yksityisarkistotoiminnan kannalta keämätön, sillä lain tultua voimaan ei olisi enää sellaista toimijaa, jonka tehtäviin kuuluisi yksityisarkistotoiminnan koordinointi varsinkin kokoelma- ja hankintapolitiikassa. Olisi erittäin tärkeää, että niiden yhteistyötä koordinoisi joku tahon, jotta varmistetaan laajan ja edustavan yksityisarkistoaineiston tallentaminen ja säilyttäminen. Yksityisarkistojen neuvottelukunnalla ja Kansallisarkiston neuvottelukunnalla on ollut tärkeä rooli erilaisten sidosryhmien äänen tuomisessa Kansallisarkiston päätöksentekoon. Nykymaailmassa tulisi enemmänkin lisätä erilaisten sidosryhmien ja yhteisöjen näkemysten kuulumista viraston päätöksentekoon kuin vähentää sitä.

Arkistoyhdistys yhtyy Tiedon- ja arkistohallinnan ammattiyhdistyksen huoleen Kansallisarkiston toimipaikoista. Valtioneuvoston asetuksella turvattaisiin ainoastaan Helsingin, Turun ja Vaasan toimipaikat sekä saamelaisarkisto Inarissa. Mielestämme ei ole alueellisesti tasapuolista, että Kansallisarkistolla olisi toimipaikat ainoastaan pääkaupungissa, länsirannikolla sekä maamme pohjoiskärjessä. Miten Itä-Suomen yliopistojen ja tutkijoiden palvelu järjestetään verkostouudistuksessa? Digitaalinen toimittaminen ei ratkaise saatavuusongelmaa tilanteissa, joissa tutkijan tarvitsema aineisto on esimerkiksi laajuudeltaan liian suuri tai kallis digitoitavaksi tilauksesta. Jaamme myös huolen siitä, palveluverkon alasajo ohjaa vahvasti tulevaa tutkimusta helpommin ja

halvemmalla saatavilla olevien pääasiassa digitaalisten aineistojen pariin, mikä on uhka tutkimuksen monimuotoisuudelle. Valtaosa Kansallisarkistossa olevasta aineistosta on edelleen digitoimatonta tutkijasalikäyttöä vaativaa ja digitointiin käytettävät resurssit näyttävät tulevaisuudessa pikemminkin vähenevän kuin lisääntyvän. Vaarana on, että jo tapahtunut tutkijapalveluaikojen lyhentäminen ja verkostouudistus tulevat pidentämään mm. opiskeluaikoja aineiston saavutettavuusongelmien vuoksi.

Arkistoyhdistys katsoo, että lakiesitys ei siis täysin palvele tavoitteitaan.

Mieto Johanna
Arkistoyhdistys - Arkivföreningen ry